

¹Кайргожин Д.О.^a , ¹Искаков Т.Б., ²Аралбаев А.С. , ³Сайтбеков Н.Д.

¹Қазақтың спорт және туризм академиясы, Қазақстан, Алматы қ.

²Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Қазақстан, Атырау қ.

³Сүлейман Демирел атындағы университет, Қазақстан, Алматы қ.

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНДА ТАНЫМДЫҚ ДЕРБЕСТІГІН ДАМУ ТУРАЛЫ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Кайргожин Дулат Оразбайұлы, Искаков Тайыржан Бахтыбайұлы, Аралбаев Алпысбай Сейткалиевич, Сайтбеков Нұрбол Доктарбаевич

Жоғары сынып оқушыларының дене шынықтыру сабақтарында танымдық дербестігін дамыту технологиясы

Аңдатпа. Мақаланың авторы ғылыми білімнің түрлі салаларына жататын әдеби көздерді талдамалық тұрғыдан пайымдау, сондай-ақ эмпирикалық зерттеулердің деректерін қорыту негізінде дене шынықтыру сабақтарында оқушылардың танымдық дербестігін зерделеу проблемасының негіздемесін берді. Зерттеу барысында анықталған қарама-қайшылық бір жағынан жоғары сынып оқушыларының танымдық дербестігін дамыту процесін жетілдіруде педагогикалық практиканың қажеттілігін, екінші жағынан технологиялық және мазмұндық аспектілер деңгейінде ізденушінің проблеманы жеткіліксіз әзірлегенін көрсетті. Бұл факт жоғары сынып оқушыларының дене шынықтыру сабақтарында танымдық дербестігін дамытудың авторлық технологиясын құрастыру кезінде айқындайтын факті болды. Құрастырылған және сипатталған технология нысаналы бағдарларды, танымдық дербестікті дамыту процесін сүйемелдеу технологиясын айқындауды, танымдық дербестікті дамыту процесінің дербес бағытын құрастыруды, дене шынықтыру сабақтарында танымдық дербестікті дамыту тиімділігін оқытудың мазмұны мен диагностикалауды қамтиды. Авторлық технологияның кез келген элементі дене шынықтыру педагогының іс-әрекетін және жоғары мектеп оқушысының танымдық дербестікті дамыту жөніндегі бастамасын анықтайтынын атап өтеміз. Зерттеу жұмысы барысында мақала авторы танымдық тәуелсіздікті дамытатын кейбір педагогикалық технологияларды анықтап, сипаттады. Танымдық дербестікті дамытудың ержей-тегжейлі сипатталған технологиясын орта білім беру мектебінің жағдайында әртүрлі пәндерге бейімдеуге және жүзеге асыруға болады.

Түйін сөздер: танымдық дербестік, дене шынықтыру сабақтары, педагогикалық технология, танымдық дербестікті дамыту технологиясы, технология компоненттері.

Kairgozhin Dulat Urazbayevich, Iskakov Taiyrzhan Bakhtybayevich, Aralbayer Alpysbay Seitkaliyevich, Saytbekov Nurbol Doktarbaevich

Technology of education of cognitive independence of high school students in physical education lessons

Abstract. The author of the article substantiates the problem of studying the cognitive independence of students in physical education lessons on the basis of analytical comprehension of literary sources related to various branches of scientific knowledge, as well as generalization of empirical research data. The contradiction discovered during the study showed that, on the one hand, the existing need of pedagogical practice to improve the process of educating the cognitive independence of high school students, on the other hand, the insufficient development of the desired problem at the level of technological and content aspects. This fact was decisive in the design of the author's technology of educating the cognitive independence of high school students at physical education lessons. The designed and described technology contains: definition of targets, technologies for supporting the process of education of cognitive independence, designing a personal route for the process of education of cognitive independence, the content of training and diagnostics of the effectiveness of education of cognitive independence in physical education classes. We emphasize that any element of the author's technology determines the actions of a physical education teacher and the initiative of a high school student to develop cognitive independence. The author of the article in the course of research activities identified and described some pedagogical technologies that bring up cognitive independence. The described technology of education of cognitive independence can be adapted and implemented in various subjects in the conditions of a secondary school.

Key words: cognitive independence, physical education lessons, pedagogical technology, technology of cognitive independence education, technology components.

Кайргожин Дулат Уразбаевич, Искаков Тайыржан Бахтыбаевич, Аралбаев Алпысбай Сейткалиевич, Сайтбеков Нурбол Доктарбаевич

Технология развития познавательной самостоятельности старшеклассников на уроках физической культуры

Аннотация. Автором статьи дано обоснование проблемы изучения познавательной самостоятельности учащихся на уроках физической культуры на основе аналитического осмысления литературных источников, относящихся к различным отраслям научного знания, а также обобщения данных эмпирических исследований. Обнаруженное в ходе исследования противоречие показало, что с одной стороны имеющаяся потребность педагогической практики в совершенствовании процесса развития познавательной самостоятельности старшеклассников, с другой стороны недостаточную разработанность искомой проблемы на уровне технологических и содержательных аспектов. Данный факт являлся определяющим при конструировании авторской технологии развития познавательной самостоятельности старшеклассников на уроках физической культуры. Сконструированная и описанная технология содержит: определение целевых ориентиров, технологии сопровождения процесса развития познавательной самостоятельности, конструирование персонального маршрута процесса воспитания познавательной самостоятельности, содержание обучения и диагностики эффективности развития познавательной самостоятельности на занятиях по физической культуре. Подчеркнем, что любой элемент авторской технологии определяет действия педагога физической культуры и инициативы учащегося старшей школы по развитию познавательной самостоятельности. Автором статьи в ходе исследовательской деятельности выявлены и описаны некоторые педагогические технологии, развивающие познавательную самостоятельность. Детально описанная технология развития познавательной самостоятельности может быть адаптирована и реализована на различных предметах в условиях средней образовательной школы.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, уроки физической культуры, педагогическая технология, технология развития познавательной самостоятельности, компоненты технологии.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының әр түрлі салалардағы инновациялық, үдемелі дамуы тұлғаның когнитивтік қабілеттерін тәрбиелеу, яғни тұлғаның нысандылық қасиеттерін дамыту проблематикасын анықтады.

Қазақстанда білім беру саласындағы дамытудың негізгі векторы сыни және ұтымды ойлай алатын, өз-өзің үнемі дамыту мен өзін-өзі жетілдіруді мақсат ететін, әлемге деген құндылық көзқарасқа ие болған, рефлексивті ойлау қабілеті бар, өзінің өміршеңдігін, қайталанбастығын, өз бетінше ойлау қабілетін сақтай алатын тұлғаны дамыту үшін тиімді жағдайлармен байланысты.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы білім беру үлгісінің түбегейлі өзгерістерін, яғни нысаны-нысаны үлгісіне көшуді талап етеді, мұнда білім беру нысанысы – оқушының өзі шешуші мәнге ие, ал оның танымдық қызметі мен белсенділігі оқыту үдерісінің қозғаушы тетігіне айналады.

Зерттеудің өзектілігі. Танымдық дербестік проблемасының әртүрлі көріністері (педагогикалық, әлеуметтік, психологиялық) отандық және шетелдік ғалымдар мен зерттеушілермен қарастырылды, мысалы: В.В. Афанасьев [1], Г.Я. Буш [2], П.П. Блонский [3], В.В. Давыдов [4], И.Я. Лернер [5], К. Роджерс [6], В.А. Сухомлинский [7], С.Т. Шацкий [8], Б.Т. Кенжебеков [9], Г.С. Минажева [10], Р.У. Накипбекова [11], Г.К. Нурғалиева, А.К. Рысбаева, А.Н. Тесленко [12], Susan A. Graham, Sheri Madigan [13] және т.б.

Алайда, қала мектептерінің педагогтары арасында жүргізілген зерттеу мұғалімдердің (олардың 68%) дене шынықтыру сабақтарында оқушылардың танымдық дербестігін дамытудағы мазмұндық және технологиялық проблемалармен байланысты белгілі бір қиындықтарға тап болатынын көрсетті. Осылайша, жалпы білім беру мекемелерінің жұмыс тәжірибесінде жоғары сынып оқушыларының танымдық дербестігін қалыптастыру үдерісін жетілдірудегі педагогикалық тәжірибенің қажеттілігі және дамыту қызметі бойынша оның технологиялық және мазмұндық көріністер деңгейінде әзірлегенің жеткіліксіздігін көрсетті.

Осылайша, біздің зерттеу міндетіміз осы қайшылықты шешу болды, ол үшін біз жоғары сынып оқушыларының танымдық дербестігін дамыту технологиясын құрастырдық.

Кез келген білім беру технологиясының іргетасы болып түпкілікті қорытындыларды егжей-тегжейлі және толық тұжырымдау және оның орындалу дұрыстығын тексеру болып табылады.

Белгілі бір педагогикалық технологияны құрастыру білім беруді жобалау үдерісіне толық сәйкес келеді және келесі кезеңдерді жүзеге асыруды қарастырады:

- оқу жоспарында және оқу бағдарламаларында қарастырылған оқыту мазмұнын таңдау;
- оқытушы бағдарлануы тиіс бірінші кезектегі мақсаттар мен міндеттерді таңдау: жобаланатын пәнді оқыту үдерісінде оқушылардың

қандай білімдік және тұлғалық қасиеттері қалыптасады;

- мақсаттар жиынтығына немесе бір басым мақсатқа бағдарланған технологияны таңдау;
- оқытудың өзін тікелей құрастыру [14].

Педагогикалық технологияны құрастыру пәннің мазмұнды және әдістемелік негіздерін, сондай-ақ нысандылардың өзара әрекеттесуінің ұйымдастырушылық формаларын әзірлеуді көздейді.

Кез келген технологияда барлық құрам бөліктері өзара байланысты және өзара тәуелділікте болады.

Авторлық технологияны құрастыру кезінде біз белгілі бір қадамдарды анықтап, сипаттадық, оларды іске асыру оқыту үдерісінің табыстылығының негізгі сәті болып табылады. Мұндай сипаттама диагностикалық түрде қойылған мақсат болып табылады; барлық рәсімдерді қорытынды қызметтің кепілдігіне орталықтандыру; оқытуға қатысушылардың өзара іс-қимылының тұрақтылығы; кез келген педагогтың нәтижелерге қол жеткізуінің тұрақтылығы; АКТ құралдарын қолдану [14].

Танымдық дербестікті дамытудың авторлық технологиясын құрастыру үдерісі біртіндеп пен жоспарлылықты, сондай-ақ технологиялық үдерісті іске асырудағы кезеңділікті қарастырды:

- оқыту үдерісінің мазмұнды сипаттамаларын іріктеу;
- дене шынықтыру пәні мұғалімінің оқу қызметінің айқындайтын (негізгі) мақсаттарын іріктеуі (оқушыда нақты не қалыптасуы тиіс?);
- мақсатты бағдарларды синтездеуге немесе жалғыз мақсатқа бағытталған технологияларды іріктеу;
- педагогикалық технологияны құрастыру үдерісі.

Сонымен, танымдық дербестікті дамытудың педагогикалық технологиясының егжей-тегжейлі

сипаттамасын берейік. Танымдық дербестікті дамыту технологиясы, біздің ойымызша, бұл - педагог пен оқушының мектептің білім беру үдерісі жағдайында іске асырылатын, әртүрлі қызмет түрлерін игеру үдерісінде оқушылардың дербес танымдық жетістіктерін мониторингілеуге ықпал ететін жағдайлардың туындауына және одан әрі қалыптасуына бағытталған мақсатты, басқарылатын өзара іс-әрекеті. Бұл технология білім беру үдерісіне қатысушыларды байланыстыру, үйлестіру және кооперациялау үдерісін, жоғары сынып оқушысының танымдық дербестігін дамыту үдерісінде мұғалім қызметінің өзгеруін, оның рөлдік функцияларын көрсетеді. Бұл технологияның дербес танымдық қызметті іске асыру үдерісінде ДШ мұғалімінің де, жоғары сынып оқушысының да белсенді қызметін көздейтіндігіне назар аударамыз. Танымдық дербестікті дамыту технологиясын әзірлеу үшін мынадай қағидаттар негіз болды: жүйелілік, қалпына келу, нысандылық, тұтастық, ауқымдылық, шығармашылық, дербестік пен өнерпаздық қағидаты. Танымдық дербестікті дамыту технологиясын құрастыру кезінде біз мынадай негізгі ұстанымдарды алдық:

- танымдық дербестікті дамыту үдерісінің негізгі нысанысы жоғары сынып оқушысы болып табылады, дәл сол белсенділіктің негізгі көзі;
- жоғары сынып оқушысы белсенділік көзі ретінде интроспекция мен өзінің даму рефлексиясын және өзінің танымдық әлеуетінің даму дәрежесін жүргізеді;
- жоғары сынып оқушысы өзінің онтогенезі мен өзін-өзі жетілдіру үдерісіне бастамашылық етеді.

Жоғары сынып оқушыларының дене шынықтыру сабақтарында танымдық дербестігін дамыту технологиясының құрам бөліктері мен нысандылары 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте - ДШ сабақтарында танымдық дербестікті дамытудың педагогикалық технологиясы

Технологияның құрам бөліктері	ДШ педагогының іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті
Жоғары сынып оқушыларының жеке қажеттіліктері негізінде оқыту мақсатын анықтау	Өз бетінше шешуді, өз мүмкіндіктерін сезінуді талап ететін, берілген танымдық жағдайды оқушының талдауы үшін жағдай жасайды. Жоғары сынып оқушысының танымдық әлеуетін, оның дербестік деңгейін диагностикалық зерттеуді қамтамасыз етеді, проблеманы шешудің ықтимал жолдарын белгілейді.	Танымдық жағдайды объективті талдау негізінде жоғары сынып оқушысы өзінің танымдық әлеуетін талдайды, өз мүдделерінің «шеңберін» және танымдық жағдайды шешу жолдарын өзі дербес айқындайды.

Танымдық дербестікке дамыту үдерісін технологиялық сүйемелдеу	Оқу үдерісіне және ДШ сабақтарына қойылатын талаптарды ескере отырып, оқушылардың жеке танымдық әлеуетін пайдалана отырып, мұғалім дербестік пен нысандылық қағидатының қағидаттық мәні бар әртүрлі технологиялар мен олардың әдістемелерін іске асыруды қамтамасыз етеді.	Диагностика, өзіндік диагностика деректеріне негізделі отырып, қандай да бір технологияны іске асыруда өзіндік рөлі айқындалады, бұл ретте педагогикалық технологиялардың сан алуан қорларын тәжірибелейтін өздері үшін неғұрлым маңызды сәттер іріктеледі.
Жоғары сынып оқушысының танымдық дербестігін дамытудың жеке траекториясын құрастыру.	Оқушылармен бірлесіп, жеке оқушы үшін міндеттерді нақтылау арқылы нақты өсу нүктелерімен танымдық дербестікті тәрбиелеудің жеке траекториясын әзірлейді, дербес танымдық қызметті жалпы үйлестіруді жүзеге асырады	Нақты нәтижелермен өзіндік танымдық қызметті жобалайды, қызметтің неғұрлым маңызды шарттарын белгілейді, бұл ретте ДШ мұғалімімен ғана емес, басқа оқушылармен де белсенді өзара іс-қимыл жасайды.
Дербес танымдық қызметі шеңберінде оқытудың мазмұны	Жеке адамның психотипіне сәйкес ұйымдастырушылық түрлерді, тәсілдер мен әдістерді таңдау кезінде қолдау жүзеге асырылады. Оқушының қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес мазмұнды іректеу. Танымдық дербестікке тәрбиелеу үшін білім мазмұнын іріктеуде сараланған және жеке тәсіл.	Танымдық үдерісті жүзеге асыру нысандар, әдістер мен құралдарды саналы түрде іріктеу негізінде жүргізіледі
Қызметті тиімді диагностикалау және уақтылы түзету	Берілген индикаторлар негізінде оқушының танымдық дербестігін дамыту деңгейін бағалау	Өзінің талап ету деңгейі мен бар индикаторлардың негізінде өз танымдық қызметінің нәтижелерінің өзіндік бағалауы жүргізіледі.

Жоғары сынып оқушыларының танымдық дербестігін дамытудың педагогикалық технологиясы туралы түсініктерді нақтылаймыз, сондай-ақ дене шынықтыру мұғалімі мен жоғары сынып оқушылары қызметінің мазмұнын, сондай-ақ осы технология кезеңдерін іске асыру түрлері мен әдістерін көрсетеміз.

Осы технологияны іске асырудың бастапқы сатысында мектептің жоғары буын оқушысының жеке қажеттіліктері негізінде оқыту мақсаты қойылады. Бұл кезеңде ДШ мұғалімі мен жоғары сынып оқушысының өзара әрекеттесуінің әртүрлі тәсілдері танымдық дербестікті жобалау және одан әрі іске асыру үшін белгілі бір ынталандыруды қамтамасыз етуі тиіс, өйткені оқушыларға бастапқыда қызметті іске асыруда тек бағдар беріледі. Осы кезеңде оқушылармен әңгімелесу, сондай-ақ өзін-өзі диагностикалау нәтижелері бойынша ДШ мұғалімі «Дене шынықтыру» пәніне, танымдық қызмет үдерісіне қызығушылықты ынталандыру бойынша жеке жұмыс жүргізеді.

Осы кезеңде оқушылармен әңгімелесу, сондай-ақ өзін-өзі диагностикалау нәтижелері бойынша ДШ мұғалімі «Дене шынықтыру» пәніне, танымдық қызмет үдерісіне қызығушылықты ынталандыру бойынша жеке жұмыс жүргізеді. ДШ мұғалімінің қазіргі кезеңдегі қызметі,

жоғары сынып оқушыларының танымдық жағдайды талдау, өз мүмкіндіктерін сезіну, өзінің жеке танымдық әлеуетін диагностикалауды ұйымдастыру үшін жағдайлар жасаудан тұрады. Өз кезегінде жоғары сынып оқушысының қызметі берілген жағдайды объективті талдау негізінде, өзінің танымдық әлеуетін бағалау, өз мүдделерінің «шеңберін» және жағдайды шешу жолдарын дербес анықтау болып табылады. Мақсатты тұжырымдау және оған қол жеткізу кезеңдерін сипаттау «Мен не білемін? Мен не істей аламын? Мен бұған қол жеткізе аламын ба? сұрақтарға жауап берумен жүзеге асырылады. Бұл кезеңде алдағы дербес танымдық қызметті жоспарлау да жүзеге асырылады.

Жоғары сынып оқушыларының танымдық дербестігін дамыту технологиясының келесі маңызды құрам бөлігі - технологиялық сүйемелдеу (оқыту технологияларын іріктеу). ДШ мұғалімінің қызметі мектептің жоғары буындағы дене шынықтыру сабақтарына қойылатын талаптар (дидактикалық, педагогикалық, психологиялық) негізінде оқушылардың танымдық әлеуетін пайдалана отырып, негізінде дербестік қағидатын енгізілген әр түрлі педагогикалық технологияларды қолдану болып табылады. Жоғары сынып оқушысының қызметі диагностика, өзін-өзі диагностикалау деректеріне сүйене отырып, қандай

да бір педагогикалық технологияны іске асырудағы өзінің рөлімен анықтаумен айқындалады, бұл ретте оларды іске асырудың ұсынылған мүмкіндіктерін пайдалана отырып, өздері үшін неғұрлым маңызды сәттер мен көріністерді іріктейді. Біз 2-кестеде жоғары сынып оқушыларының дене

шынықтыру сабақтарында танымдық дербестігін дамыту үдерісінде кеңінен қолданылатын кейбір заманауи педагогикалық технологияларды, олардың функцияларын және оларға негізделген жоғары сынып оқушыларының қызмет ету мүмкіндіктерін келтірдік.

2-кесте - Педагогикалық технологиялар және оларды танымдық дербестікті дамыту үдерісінде қолданудағы жоғары сынып оқушысы қызметінің мазмұны

Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар	Оқушының іс-әрекеті
Жобалық технология: оқушылардың танымдықтың әртүрлі әдістерін меңгеру, танымдық қызметті қалыптастыру, қызметтің уәждерін табысты қалыптастыру шарттарын іске асыру, саналы, жедел және икемді пайдаланылатын білімді қалыптастыру үшін жағдай жасау, оқушылардың өздері үшін жаңа міндеттерді шешу үшін дербес танымдық қызметін ұйымдастыруды қамтамасыз ету.	Проблемаларды өз бетінше қою тәсілдерін игеру, оларды шешу тәсілдерін табу
Портфолио: оқуды даралау мен жекелендіруге ықпал ету, дербестікті ынталандыру, мақсат қою және шығармашылық әрекеттерді жоспарлау дағдыларын қалыптастыру.	Бастамашылығын, тапқырлығын, білімді стандартты емес жағдайларда пайдалана алу қабілетін көрсету
Эвристикалық талдау - оқушыларды түрлі мәселелерді шешуге кезең-кезеңмен дайындау.	Эвристикалық талдауға, проблеманы қою және оны шешу жолдарын табу мақсатында зерттелетін материалды талдау тәсілдерін меңгеруге белсенді қатысу.
Ойын технологиясы: белсенді әрекет ету қабілеті; оқу үдерісінде оқытылатын жағдайлардан тыс тиімді әрекет ету қабілеті; өз бетінше әрекет ете білу, жеке жауапкершілікті көтеру, рефлексиялау қабілеті.	Проблеманы қою және оны шешу жолдарын табу мақсатында зерттелетін материалды талдау тәсілдерін меңгеруде белсенділікті, тапқыштықты, ойлау қабілетінің стандартты еместігін көрсету.
Бейімделген білім беру технологиясы: оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сабақтарды ұйымдастырудың икемді жүйесі, негізгі буын болып белсенді дербес қызметі табылады.	Мәселенің шешімін өз бетінше іздестіру, өз нәтижелерін өзін-өзі бағалау.
Деңгейлеп-саралап оқыту технологиясы: әрбір оқушыны оның ең жақын дамыту аймағына сәйкес келетін қызметке қосу үшін жағдай жасау	Танымдық ынтаны, дербестікті дамыту, өз мәселелерін тұжырымдай білу және қоя білу, өзін-өзі тексеру және өзара тексеру.

Басқа технологиялық құрам бөлігі когнитивтік дербестікті қалыптастырудың жеке траекториясын құруға тікелей байланысты. ДШ педагогының жұмысы әрбір білім алушы үшін міндеттерді нақтылауға, бағдарлама құру үшін атмосфераны қалыптастыруға, сыныптағы білім алушылар арасындағы үдерістерді жалпы реттеуді іске асыру арқылы белгілі бір қосымша нүктелері бар жеке когнитивтік қызметті құруға қолдауды қамтамасыз етуге бағытталған.

Сонымен қатар, білім алушының қызметі көрсетілген кезеңде жеке қызметті құрудан, қызметті іске асыру үшін ең маңызды жағдайларды анықтаудан (дәрежесі, уақыт аралығы, қызмет түрі), ДШ оқытушыларымен де, оқыту қызметіне өзге де қатысушылармен де коммуникацияларда болудан тұрады.

«Дербес танымдық қызмет шеңберіндегі оқытудың мазмұны» технологиялық құрам бөлікті білім алушы үшін ұсынымдық сипаттағы тілектер қалыптастырылатын тұлғалық сипаттамаларына байланысты үлгілерді, тәсілдерді және оқыту құралдарын іріктеу кезінде қолдауды қамтамасыз етуді мақсат етеді.

Мазмұндық құрам бөлікті таңдау әрбір білім алушының іскерлігі, дағдысы және жеке сұранысы негізінде іске асырылады.

Дербес когнитивтік қызметтің мазмұнын шектеу, танымдық қызметтің мазмұнын толтырудың дайындық дәрежесі бойынша жүзеге асырылады. Өз кезегінде оқушы осы кезеңде танымдық үдерісті іске асыру түрлерін, тәсілдері мен құралдарын ақылға қонымды іріктеуін жүзеге асырады.

«Қызметті тиімді диагностикалау және уақтылы түзету» құрам бөлікті белгілі бір көрсеткіштерге, түзету сценарийін әзірлеуге негізделе отырып, оқушының танымдық дербестігін дамыту деңгейін зерттеуді және анықтауды көздейді.

Өз талаптардың деңгейіне, қолданыстағы көрсеткіштерге сәйкес жеке қызметтің нәтижелі көрсеткіштерін бағалау, қандай да бір нәтиженің салдары болған - жағымсыз немесе оң себептерді анықтау жүзеге асырылады.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. М. Құрманов танымдық дербестік - бұл таным объектілерінің қасиеттерін жылдам көрсетуге және жеке жетілдіруге бағытталған өзінің барлық күштерін жинауға көмектесетін тұлғаның жағдайы екені анықталады [15].

Зерттеуші Т.В. Абрамова когнитивтік дербестік - бұл өзінің өз ойлауына ұдайы ұмтылу, стандартты емес жағдайға бейімделе білу және міндетті шешуге жеке тәсіл табу; алынған білімдік ақпаратты ғана емес, сондай-ақ оны іздестіру әдістерін де түсінуге ұмтылу; басқа тұлғалардың пікірлеріне және ойлау еркіндігімен ерекшеленетін өзінің пікірлеріне сыни талдау негізіндегі көзқарас дейді [16].

Ғалым С.Н. Новикова когнитивтік дербестікті білім алушының өз күшімен когнитивтік қызметті жүргізуге, басқалардың көмегінен жалпы және ерекше оқу білімдерін меңгеруге ұмтылысының тұтас жиынтығын қамтитын тұлғалық сапа ретінде анықтайды [17].

Біз М.А. Даниловпен, Н.А. Половниковамен, Т.И. Шамовамен және келісеміз, олар когнитивтік дербестікті «неғұрлым тұтастықты болып табылатын тұлғаның қасиеті, өйткені ол жаңаларын қолдану және сатып алу жөніндегі білім жүйесі мен қызмет тәсілдерін дамытумен, сондай-ақ ерік күштерінің кернеулігімен байланысты» деп есептейді [18].

Өртүрлі ғалымдардың ұстанымдарын біріктіре отырып, танымдық дербестікті дамыту үдерісінде оқушының оқу-танымдық қызметті жүзеге асыруға деген қызығушылығының маңызы бар және танымдық дербестіктің нәтижесі әрқашан жаңа білім немесе құзырет болып табылады деген қорытынды жасауға болады.

Біз сипаттаған технологияны енгізу нәтижелері авторлық технология енгізілген тәжірибелік топтың тұжырымдарын үш тобы үшін екі бөлімнің динамикасында айтарлықтай айырмашылықтарды тапты деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Жоғары сынып оқушылары

оқу іс-әрекетінің мазмұнына және оны жүзеге асыру процесіне көбірек көңіл бөлді (1,6-дан 2,6 баллға дейін). Олар жаңа білім мен жаңа оқу дағдыларын алуға ұмтылады, қызықты деректерді, құбылыстарды анықтай алады, құбылыстардың маңызды қасиеттеріне, оқу материалындағы заңдылықтарға, қағидаттарға, түйінді идеяларға қызығушылық танытады (температура = 2,35, теория ≤ 1,98; p < 0,05). Бұл жоғары сынып оқушылары үшін табысқа жету, мақсатты жүзеге асыруға белсенді қатысу, оған жетуге бағытталған құралдарды өз бетінше таңдау маңызды болды (1,8-ден 2,7 баллға дейін). Студент критерийінің есебі де осы тұжырымның өзгерістерін көрсетті (температура = 2,17, теор ≤ 1,98; p < 0,05). Білім алу әдістерін меңгеруге бағыттылық деңгейі артты, тәжірибелік топ оқушыларының білімді өз бетінше меңгеру әдістеріне, таным әдістеріне, оқу-тәрбие жұмысын өзін-өзі реттеу әдістеріне және ұтымдылыққа қызығушылықтары арта түсті. олардың оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыру (1,2-ден 2,4-ке дейін), ал. Айырмашылықтар да айтарлықтай (температура = 2,14, теор ≤ 1,98; p < 0,05).

Қорытынды. Біз әзірлеген жоғары сынып оқушыларының дене шынықтыру сабақтарында танымдық дербестігін дамыту технологиясы танымдық дербестікті дамыту үдерісін оңтайландыруға; сабақта ұжымдық жұмыс түрлерін сақтай отырып оқытуды дараландыру мен дифференциялауға, оқыту үдерісін құрылымдауға ықпал етеді; танымдық қызметті өзін-өзі іске асыру, ынталандыру және өзін-өзі жетілдіру құралы ретінде әрекет етеді; білім алушыны білімді, іскерлікті, дағдыны дербес қалыптастыруға итермелейді. Біз құрастырған жоғары сынып оқушыларының дене шынықтыру сабақтарындағы танымдық дербестігін дамыту үдерісінің технологиясы мектептің оқу үрдісіндегі басқа да пәндерге сәтті бейімделуі және экстраполяциясы шартымен қолданылуы мүмкін.

Жоғары сынып оқушыларының дене шынықтыру сабақтарында танымдық дербестігін дамыту технологиясы мынадай құрам бөліктерді қамтиды: жоғары сынып оқушыларының жеке қажеттіліктері негізіндегі мақсаттылық; танымдық дербестікті дамыту үдерісін технологиялық сүйемелдеу; жоғары сынып оқушысының танымдық дербестігін тәрбиелеудің жеке траекториясын құрастыру; дербес танымдық қызмет шеңберінде оқытудың мазмұны; қызметті диагностикалау және уақтылы түзету.

Әдебиеттер

- 1 Смирнов Е.И., Афанасьев В.В. Экспериментальное исследование творческой активности студентов в процессе обучения математике // Ярославский педагогический вестник. - 1996. - №3. - С. 110-115.
- 2 Буш Г.Я. Проблемы эвристики. - М.: Научно-техническое творчество, 1987. - 123 с.
- 3 Блонский П.П. Избранные психологические произведения./ П.П.Блонский. - М: 1964. - 556 с.
- 4 Давыдов В.В. Виды обобщения в обучении: Логико-психол. проблемы построения учеб. Предметов. - М. : Пед. о-во России, 2000. - 478 с.
- 5 Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения.— М.: Педагогика, 1981.—186 с.
- 6 Роджерс К. Свобода учиться.- М: 2002. - 326 с.
- 7 Сухомлинский В.А. Сто советов учителю / В. А. Сухомлинский. - Ижевск : Удмуртия, 1981. - 296 с.
- 8 Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения: - М. : Педагогика, 1980. - 420 с.
- 9 Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: 13.00.08: пед. ғыл. док. ... автореф. – Қарағанды, 2005. – 40 б.
- 10 Асанов, Н.А., Калдияров Д.А., Минажева Г.С. Организация образовательного процесса на основе кредитной технологии. – Алматы: Казах. университет, 2004. – 86 с.
- 11 Накипбекова Р.У. Освоение новых образовательных технологий преподавателями клинических дисциплин. // Білім, 2007, - №5. - С. 16-20.
- 12 Тесленко А.Н., Лепешев Д.В. Социализация личности подростка в условиях детского центра: Монография. – Астана: Институт управления, ЦЮИ, РУОЦ «Балдаурен», 2009. –316 с.
- 13 Susan A. Graham, Sheri Madigan Bridging the Gaps in the Study of Typical and Atypical Cognitive Development: A Commentary. Journal of Cognition and Development. - 2016. - №17. - P. 671-680.
- 14 Завалко Н.А., Сахариева С.Г. Современные педагогические технологии. - Алматы: Эпиграф, 2019. – 288 с.
- 15 Курманов М. Подготовка будущих учителей физики в университете к формированию познавательной активности учащихся: автореф. дис. ... д. п. н.: 13.00.01. – Бишкек, 2000. – 44 с.
- 16 Абрамова Т.В. Педагогическая система формирования познавательной самостоятельности школьников как средство актуализации знаний: На материале предметов естественно-математического цикла: автореф. дис. ... к. п. н.: 13.00.04. – Саратов, 2003. – 23 с.
- 17 Новикова С.Н. Особенности инициативы старшеклассников в общественно полезной деятельности. [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://search.rsl.ru/ru/record/01006424309> (дата обращения 16.01.2022г.)
- 18 Половникова Н.И. О теоретических основах воспитания познавательной самостоятельности школьника в обучении. [Электронный ресурс] URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01006458037> (дата обращения 16.01.2022г.)

References

- 1 Smirnov E.I., Afanas'ev V.V. Eksperimental'noe issledovanie tvorcheskoy aktivnosti studentov v processe obucheniya matematike // YAroslavskij pedagogicheskij vestnik. - 1996. - №3. - S. 110-115.
- 2 Bush G. YA. Problemy evristiki. - M.: Nauchno-tekhnicheskoe tvorchestvo, 1987. - 123 s.
- 3 Blonskij P.P. Izbrannye psihologicheskie proizvedeniya./ P.P.Blonskij. - M: 1964. - 556 s.
- 4 Davydov V.V. Vidy obobshcheniya v obuchenii: Logiko-psihol. problemy postroeniya ucheb. Predmetov. - M. : Ped. o-vo Rossii, 2000. - 478 s.
- 5 Lerner I.YA. Didakticheskie osnovy metodov obucheniya.— M.: Pedagogika, 1981.—186 s.
- 6 Rodzhers K. Svoboda uchit'sya.- M: 2002. - 326 s.
- 7 Suhomlinskij V.A. Sto sovetov uchitelyu / V. A. Suhomlinskij. - Izhevsk : Udmurtiya, 1981. - 296 s.
- 8 SHackij S.T. Izbrannye pedagogicheskie sochineniya: - M. : Pedagogika, 1980. - 420 s.
- 9 Kenzhebekov B.T. ZHOғary oқu орny zhyjesinde bolashaq mamandardyң kәsibi құzyrettiligin қалыптастыру: 13.00.08: ped. ғыл. dok. ... avtoref. – Қарағанды, 2005. – 40 б.
- 10 Asanov, N.A., Kaldiyarov D.A., Minazheva G.S. Organizaciya obrazovatel'nogo processa na osnove kreditnoj tekhnologii. – Almaty: Kazah. universitet, 2004. – 86 s.
- 11 Nakipbekova R.U. Osvoenie novyh obrazovatel'nyh tekhnologij prepodavatel'nyami klinicheskikh disciplin. // Bilim, 2007, - №5. - S. 16-20.
- 12 Teslenko A.N., Lepeshev D.V. Socializaciya lichnosti podrostanta v usloviyah detskogo centra: Monografiya. – Astana: Institut upravleniya, CYUI, RUOC «Baldauren», 2009. –316 s.
- 13 Susan A. Graham, Sheri Madigan Bridging the Gaps in the Study of Typical and Atypical Cognitive Development: A Commentary. Journal of Cognition and Development. - 2016. - №17. - P. 671-680.
- 14 Zavalko N.A., Saharieva S.G. Sovremennye pedagogicheskie tekhnologii. - Almaty: Epigraf, 2019. – 288 s.
- 15 Kurmanov M. Podgotovka budushchih uchitelej fiziki v universitete k formirovaniyu poznavatel'noj aktivnosti uchashchihsya: avtoref. dis. ... d. p. n.: 13.00.01. – Bishkek, 2000. – 44 s.
- 16 Abramova T.V. Pedagogicheskaya sistema formirovaniya poznavatel'noj samostoyatel'nosti shkol'nikov kak sredstvo aktualizacii znaniy: Na materiale predmetov estestvenno-matematicheskogo cikla: avtoref. dis. ... k. p. n.: 13.00.04. – Saratov, 2003. – 23 s.
- 17 Novikova S.N. Osobennosti iniciativy starsheklassnikov v obshchestvenno poleznoj deyatel'nosti. [Elektronnyj resurs] Rezhim

dostupa: <https://search.rsl.ru/ru/record/01006424309> (data obrashcheniya 16.01.2022g.)

18 Polovnikova N.I. O teoreticheskikh osnovah vospitaniya poznavatel'noj samostoyatel'nosti shkol'nika v obuchenii. [Elektronnyj resurs] URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01006458037> (data obrashcheniya 16.01.2022g.)

<p>Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор)</p> <p>Кайргожин Дулат Оразбайұлы – педагогика ғылымдарының магистрі, Қазақтың спорт және туризм академиясының докторанты, Алматы қ., Қазақстан e-mail: kairgojin86@mail.ru ORCID ID: 0000-0002-5615-0820</p>	<p>Автор для корреспонденции (первый автор)</p> <p>Кайргожин Дулат Уразбаевич – магистр педагогических наук, докторант, Казахская Академия Спорта и Туризма, г. Алматы, Казахстан e-mail: kairgojin86@mail.ru ORCID ID: 0000-0002-5615-0820</p>	<p>The Author for Correspondence (The First Author)</p> <p>Kairgozhin Dulat Urazbayevich - Master of Pedagogical Sciences, doctoral student, Kazakh Academy of Sport and Tourism, Almaty, Kazakhstan</p> <p>e-mail: kairgojin86@mail.ru ORCID ID: 0000-0002-5615-0820</p>
---	--	--